

HISTORISCHE KLASSIEKERS TRANSCRIPTIE AFLEVERING 02 ANNA ROEMERS

We schuiven op van het einde van de zestiende eeuw naar de eerste decennia van de zeventiende eeuw. De Republiek is in oorlog met Spanje, Antwerpen is ingenomen, maar Amsterdam barst uit z'n voegen, want daar gebeurt het: Amsterdam wordt het episch centrum van de westerse wereld.

In deze aflevering neem ik u mee naar het leven en werk van Anna Roemers. Rubens, haar vriend, noemde haar de allerberoemdste Nederlandse ster. Ze groeide op in een begenadigd Amsterdams gezin, haar ouders ontvingen beroemde dichters, kooplieden en intellectuelen. Zo kwamen Anna en haar zussen Geertruyt en Tesselschade al jong in aanraking met literatuur. Ze werden opgevoed volgens het humanistische ideaal van Erasmus: ze leerden Frans, Italiaans, ze graveerden roemers - glazen dus, konden schilderen, zingen en kunstzinnige slingers van bloemen vlechten. Ze konden zelfs zwemmen.

Hoewel het ongebruikelijk was voor vrouwen om een bundel te publiceren, werden ze wel steeds zichtbaarder in de literatuur door hun gedichten in kleine kring te verspreiden. Zo ook Roemers, waarvan zelfs poëzie, als lof, in bundels van mannen verscheen. Ze dichtte bijvoorbeeld:

't Geluk hangt niet aan het volks oordeel onbedacht
Gelukkig is hij, die hemzelf gelukkig acht.

Laat u meevoeren door de hertalingen van Alfred Schaffer en de inzichten van Lieke van Deinsen, en ontdek de wereld van een van de geestigste vrouwelijke stemmen uit de zeventiende eeuw.

FLEUR SPEET

Welkom bij historische klassiekers. Naast mij zit Alfred Schaffer, dichter en docent aan de Universiteit van Stellenbosch in Zuid-Afrika. Gelauwerd met de P.C. Hooftprijs, de grootste literaire prijs denkbaar, genoemd naar een vriend van Anna Roemers nota bene. Het eerste linkje is dus al gelegd. Welkom Alfred.

ALFRED SCHAFFER

Dank je wel.

FLEUR

Ook aangeschoven is neerlandicus Lieke van Deinsen, lid van de Jonge Akademie en onderzoeksprofessor aan de KU Leuven. Zij onderzoekt hoe vrouwelijke auteurs zich presenteerden in de vroegmoderne tijd. Welkom ook Lieke. Hai.

LIEKE VAN DEINSEN

Dank je wel.

FLEUR

Fijn dat jullie hier zijn. Ik ga jullie eerst even bijpraten, want in de vorige aflevering hadden we het over Anna Bijns. Iemand van eenvoudige komaf die dichtte als een rederijker: geleerd en volks tegelijk. Nu gaan we een overgangperiode in van schrijvers die samen toneelstukken en refreinen maakten naar de individuele auteur die emblemen en sonnetten ging schrijven. Schoorvoetend nog, want in beginsel is het niet zo chic om je poëzie te publiceren en circuleren gedichten onder elkaar in brieven. Ondertussen kijken auteurs steeds meer over de grenzen, niet alleen naar andere steden of gewesten, wat ook al het buitenland lijkt, maar ook naar andere landen. In de humanistische traditie gebeurt dat vaak via *translatio*, *imitatio*, *emulatio*, oftewel vertalen, navolgen en overtreffen. Lieke, begon Roemers ook zo?

LIEKE

Ja, zeker. Dus het eerste bekende gedicht dat we hebben van Anna Roemers is een vertaling van een emblembundel van een Franse schrijvende vrouw die op dat moment al is overleden. De zestiende-eeuwse schrijvende vrouw Georgette de Montenay. En Anna weet op gewiekste wijze een bundel van die Georgette de Montenay in handen te krijgen en die maakt naast die gedrukte gedichten haar handgeschreven vertalingen.

FLEUR

En zou je haar een typisch humanistenkind kunnen noemen?

LIEKE

Ik denk het wel. Ze past heel goed in haar tijd. Ze groeide hier op in de buurt van de Gelderse Kade in Amsterdam wordt ze geboren. Uit een rijk koopmansgezin. En zij wordt thuis onderwezen in eigenlijk alle belangrijke talen voor de Renaissance, het Nederlands, maar vooral ook het Frans en het Italiaans.

Daarnaast leert ze, zoals eigenlijk elke vrouw in dat moment ook muziek spelen. Ze leert graveren, ze leert borduren, ze leert van allerlei kunstvormen die passen bij dat wat we dat Renaissancistische ideaal van de vrouw zouden noemen.

FLEUR

Hé en Alfred, jij hertaalde als eerst het gedicht van Georgette. Blies dat gedicht je nou meteen van de sokken?

ALFRED

Nee, het blies me niet van de sokken. Maar wat mij wel direct opviel was een zekere lichtheid waar ik altijd van hou in poëzie en in literatuur in het algemeen. Nou ja, een blijk van soort gelijkwaardigheid van ik ga nu met jouw teksten spelen, of je het nu goed vindt of niet. En ik ga er ook iets van mezelf instoppen. Dus een zekere vrijgevochten opvatting van literatuur bedrijven. Ik weet niet of dat dan precies ook aansluit bij *emulatio* of dat gedicht daarmee bezig is van ik, ik wil jouw werk ook overtreffen, maar het is zeker duidelijk dat ik, zegt zij of schrijft zij, dat ik daar iets van mezelf in ga stoppen. Ja en dat is natuurlijk met het vertalen zoals het normaal gesproken nu zou gebeuren, niet echt de bedoeling natuurlijk hè. Dus je bent echt getrouw en dienstbaar aan de tekst en dat soort dingen. Dus ik vind dat heel erg fijn dat zij dus een vertaalopvatting heeft die niet alleen uitgaat van ik moet die tekst getrouw behandelen, maar ik kan hier dus ook zelf iets mee doen.

FLEUR

Het leuke is, dat doe jij eigenlijk ook?

ALFRED

Ja, niet op zo'n persoonlijke manier, maar ik, ik trek het wel heel bewust naar deze tijd toe, dat is in elk geval wel de opdracht aan mezelf geweest. En interessant genoeg juist door dat gedicht, dacht ik, nou dan kan ik het ook.

FLEUR

Oké, nou, laat eens horen dan.

ALFRED

Aan Georgette de Montenay

Beetje raar dat ik je schrijf, Georgette, als ik mag
tutoyeren, je leeft per slot van rekening
niet meer - maintenant n'existe pas.
Vergeef me a.u.b. dat ik je Frans
wat vrij vertaalde naar het Nederlands.
Ik heb wat je vertelt niet altijd trouw gevolgd -
hondsbrutaal en eigenwijs, het is, zegt men,
de aard van ondergetekende en ja,
soms heb ik zelfs iets van mezelf in je verhaal verstoppt.
Je boek blies me volledig van de sokken.
Niet te geloven, notabene door een vrouw geschreven.
Wat een geweldenaar ben jij!
We zouden vast perfecte vrienden zijn.
Dat kan nog niet, maar ooit is alles geest.

FLEUR

Ja, prachtig. Laat eens horen hoe het gedicht oorspronkelijk ging klinkt Lieke.

LIEKE

Aan juffrouw Georgette de Montenay

Georgette, ach vergeef het mij,
dat ik zo stout vermetel zij,
dat ik in onze Duitse taal
van woord tot woord niet altemaal
't Fransoos gevolgd heb, noch uw zin
recht uitgebeeld; maar smeed daarin
't goëddunken van mijn klein verstand.
Toen ik uw boek kreeg in de hand,
't heeft mij zo wonderwel behaagd,
temeer omdat het van een maagd
geschreven was. Dat docht mij groot.
Ik wenste zulken speelgenoot.
Maar kan t in 't lichaam niet geschiën,
mijn geest zal lijkwel bij u vliën.

FLEUR

Klinkt toch wel heel anders hè? Klinkt niet heel ouderwets, maar eigenlijk is het inderdaad wat je net al zei Alfred. Het heeft iets lights, iets heel opens en toegankelijk.

ALFRED

Ja, het is heel speels. En nu dat ik het ook voorgedragen hoor, bedenk ik precies hetzelfde. Dit is eigenlijk helemaal niet zo ongelooflijk ontoegankelijk.

LIEKE

Dat vind ik ook zo bijzonder aan Anna. Ze is best wel down to earth, ze beheerst - en dat zullen we denk ik ook nog in de andere gedichten die jij onder handen hebt genomen zien - ze beheerst de regels van het spel, maar ze zet ze compleet naar d'r eigen hand. En dat eigenwijze wat volgens mij in jouw vertaling heel mooi naar voren kwam, dat zit ook in de manier waarop zij poëzie benadert.

FLEUR

Vond je het makkelijk om te hertalen daardoor?

ALFRED

Ja. Het is niet mijn specialisme, dat tijdvak, absoluut niet. Maar ook door de context natuurlijk. En de toelichtingen die daar intussen bestaan over die verschillende teksten, vond ik het verbazend toegankelijk om te lezen en ook daardoor om te hertalen of te bewerken. Daar had ik van tevoren een zwaardere hoofd in, maar het viel mee.

FLEUR

Zij werd dus wel van haar sokken geblazen, door De Montenay.

LIEKE

Ja, zij was groot fan. Die bundel van Georgette de Montenay is een hele verzameling van emblemen. Dat zijn afbeeldingen waarbij gedichten geschreven zijn. Maar dit gedicht is eigenlijk bijzonder, want dit is het gedicht dat staat geschreven naast het vrouwelijke auteursportret van George de Montenay. Dus je kunt je voorstellen dat Anna eigenlijk recht in de ogen van haar Georgette keek, haar bewonderde idool, toen ze deze woorden, een gedicht naar eigen vinding, neerschreef. En wat dat betreft vind ik het heel erg interessant, omdat het dus hyperpersoonlijk is. Zij gaat echt een band aan met een vrouw die ze dus nooit gekend kan hebben bij leven, maar in geest en in ideeën zijn zij volgens Anna dan gelijken.

FLEUR

Ja mooi. Tegelijkertijd denk ik ook meteen aan dat wij geen portret hebben van Anna en haar dus nooit in de ogen kunnen kijken.

LIEKE

Nee, Nou ja, we hopen natuurlijk nog altijd dat die portretten opduiken, want het is eigenlijk heel vreemd dat die portretten er niet zijn. We hebben alleen maar de negentiende-eeuwse inventie van het Anna en Maria Tesselschade, haar zus, portret, maar een echt beeld hebben we nog niet. Ik hoop dat ik voor mijn pensioen er één vind.

FLEUR

Ja, laten we gewoon overal gaan zoeken. En laat deze uitzending ook een soort oproep zijn aan iedereen om op de zolder eens te kijken wat daar allemaal ligt. Is het eigenlijk bijzonder een

vrouw die het werk van een embleemdichtende vrouw vertaalt en dan postuum zo'n vriendschap aanknoopt of gebeurde dat wel vaker?

LIEKE

Nee, dat zie je wel vaker gebeuren. Het hele idee dat vrouwen zoeken naar vrouwelijke voorbeelden, dat is heel belangrijk. Ze creëren een soort genealogie van succesvolle voorgangers. Wat ik heel interessant vind, is dat Anna eigenlijk ook zelf die rol straks gaat vervullen. Omdat ook weer heel veel vrouwen na haar geïnspireerd worden door haar en ook een soortgelijke vorm van verstandhouding aangaan.

Dus dat is wat dat betreft heel interessant. Maar de moeite die Anna moet hebben gedaan om nou net aan die embleembundel van Georgette te komen - ze schrijft een brief naar Duitsland, naar een hoogleraar daar om die bundel op te vragen, ze moet en ze zal dat ding in handen krijgen om die vertaling te maken - daar zit een gedrevenheid in die ik zeer in Anna bewonder.

FLEUR

Ja, snap ik. Waren er veel vrouwelijke auteurs die embleembundels schreven?

LIEKE

Er zijn er veel meer dan we denken en er zullen er ook nog veel meer opduiken. Margareta van Godewyk heb je, Johanna Coomans. Dat is natuurlijk alleen de Nederlandse traditie. Je ziet dat die emblemen hier echt floreren en het is ook een genre dat begint als een heel elitair genre onder studenten, altijd in het Latijn. Maar je ziet in de loop van de zeventiende eeuw al heel snel dat er een volkstalige variant van komt. En in huize Roemers werd dat ook bedreven. Anna's vader is de maker van een van de meest leuke embleembundels, denk ik uit de Nederlandse literatuurgeschiedenis. *Sinnepoppen*, eigenlijk een Nederlandse vertaling van het veel moeilijker Italiaanse Latijnse woord embleem; een voorstelling van het dagelijkse leven, waarbij dan wijsheden worden geschreven. Een levenshandboek, maar dan in literaire stijl. En dat boek verschijnt in de jaren 1610. Haar vader sterft eind 1620 en in 1622 besluit Anna om een herziene versie van die embleembundel van haar vader op de markt te brengen, misschien geïnspireerd door die Georgette de Montenay - dit kan ik ook - gaat ze helemaal een herziening maken van die super populaire tekst van haar vader. En dat is een ja echt een unicum in de literatuurgeschiedenis en ook om die reden ondertussen ook onderdeel van de literaire canon, zoals die door de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letteren in Gent elke vijf jaar wordt opgesteld.

FLEUR

Ja, want ze voegt er ook heel veel aan toe. Het is niet alleen dat ze het herschikt of een paar foutjes eruit heeft gehaald, maar ze voegt er regels aan toe, toch?

LIEKE

Ja, ze voegt er regels aan toe. Sterker nog, ze bewerkt met name de gedichten die ze soms een beetje te vrouwonvriendelijk vindt of waar ze vindt dat haar vader net te weinig uitleg geeft. Dus dat hoeft niet per se op feministische grondslagen, maar dat kan eigenlijk van alles zijn. Daar besluit ze om nieuwe toelichtingen te schrijven en dat doet ze in rijmvorm. Dus ze laat ook zien dat ze daarin eigenlijk de literaire taal meester is.

FLEUR

De naam Jacob Cats kwam voorbij. Hij was belangrijk voor Roemers, toch Lieke?

LIEKE

Zeker. Jacob Cats is denk ik voor elke dichter in de zeventiende eeuw belangrijk, maar voor Anna misschien wel extra bijzonder. Ze hadden ook veel contact. Van Anna Roemers is in haar tijd zelf geen dichtbundel gepubliceerd, maar we zien haar gedichten wel overal opduiken. Onder andere in het werk van Jacob Cats. Hij neemt zelfs een gedicht van haar op in zijn dichterlijk debuut, ook weer een embleembundel die best bekend staat onder de naam *Sinne- en Minnebeelden*.

FLEUR:

Ja, Ik heb hier wel twee gedachten bij. Het ene gaat over het belang van mannen en het andere over het belang van sociale poëzie. De eerste. We denken vaak dat mannen essentieel waren voor vrouwen om er te komen in de literatuur. Tenminste, dat is vaak wat herhaald wordt van: de mannen zorgen ervoor dat de vrouwen gepubliceerd kunnen worden. Maar het geldt ook andersom. Als Marie de Gournay de essays van Michel de Montaigne niet had afgeschreven en naar de uitgever gebracht, hadden wij zijn beroemde *Essaies* nooit kunnen lezen. Vrouwen hadden bovendien een rol als mediator. Johan Koppenol vermoedt dat heel wat contact tussen Jacob en Roemers verliepen via de vrouw van Jacob. Zegt de hypothese van Koppenol ook iets over de rol van vrouwen in literaire netwerken zeggen, Lieke? Kun je ze zien als onzichtbare schakels in het culturele verkeer?

LIEKE

Ik zou ze altijd beschrijven als zichtbare schakels, maar het zegt heel veel over ons beeld van wat literatuur is en je had het eigenlijk al over het feit dat het ging over het publiceren van werk. En daar zit eigenlijk een beetje een beeld in van literatuur dat je alleen meetelt op het moment dat je werk gepubliceerd is. En misschien geldt dat vandaag de dag ook al wel zo. Al heb je natuurlijk met de spokenword-traditie alweer een beetje een tegenbeweging. Maar in die zeventiende eeuw was dat helemaal niet zo. Het was eigenlijk iets wat maar net in opkomst was. We zien dat voorzichtig aan, rond 1600 ontstaan met de eerste individuele dichtbundels.

Maar dichters in de zeventiende eeuw zijn veel creatiever en iemand als Anna zeker. Dus we hebben net al een voorbeeld gezien van vertalingen in handschrift bij een gedrukte bundel. Dat is al één vorm. En glazen waarin je je gedicht kon schrijven. Die gaf je cadeau en op elk bij elk feestmaal in een literair gezelschap kwamen die glazen op tafel en stond jouw poëzie daar. Die glazen staan nu nog in het Rijksmuseum, althans een deel daarvan, dus die kunnen we ook echt nog bekijken. Dat we er nog zoveel van hebben, er moeten er echt heel veel zijn geweest en we hebben er vooral van vrouwen. Dus in die zin denk ik dat we op een andere manier naar Wat is literatuur en hoe functioneerde literatuur in de zeventiende eeuw moeten kijken om echt recht te doen aan de positie van vrouwen in die literaire samenleving.

FLEUR

Daar gaan we meer onderzoek naar doen. Vrouwen, die zaten natuurlijk ook vaak aan tafel waar gediscussieerd werd, er waar hele lange diners, men zat heel lang aan tafel. Feesten duurden dagen, dus ja, die mensen moeten het ergens over hebben en dan hebben ze het over bijvoorbeeld poëzie of ik ben bezig daar en daarmee hoe vind jij dit klinken? Daar zitten ook vrouwen aan tafel, die zeggen daar ook iets van. Die hebben op die manier ook invloed gehad, denk ik dan.

LIEKE

Ik weet wel zeker, maar ze zitten er niet naast. Ze zijn denk ik gewoon - we moeten ze zien als vast onderdeel van die setting. Hetzelfde is als het gaat over drukkerijen bijvoorbeeld, dan staat altijd een man op het label. Dus de drukker is altijd de man. Christopher Plantijn, Elsevier. Er staan heel veel vrouwen naast die een fundamentele rol in dat bedrijf spelen, maar die, doordat wij in onze

geschiedschrijving zo zijn in gaan zetten op de frontman eigenlijk, in de schaduw komen te staan. Maar ik denk niet dat dat in die tijd zo gepercipieerd werd. En als je dan teruggaat naar Anna en ziet hoeveel van die fameuze zeventiende-eeuwse dichters als we het hebben over de Grote Drie - Hooft, Cats, Vondel - ze hebben allemaal in contact gestaan met Anna Roemers. Ze komt bij Rubens over de vloer. Als je aan de hand van die Anna reconstrueert waar zij allemaal in de netwerken moet hebben gezeten, kan je niet zeggen dat zij daar zomaar per ongeluk aan tafel zat. Zij was daar een essentieel onderdeel van.

Zij is overal en overal bij betrokken. Niet omdat haar gedichten pas in de negentiende eeuw gepubliceerd zijn als zelfstandige publicatie, wil dat niet zeggen dat zij niet al onderdeel was van dat hele netwerk en daarmee denk ik ook gewoon een van de stemmen was. Maar niet een stem die minder belangrijk was of in de schaduw moet staan van een Cats of van een Vondel.

FLEUR

Ja, ik had nog een andere gedachte over Cats en die gaat over de sociale poëzie, sociale poëzie was natuurlijk voor beide geslachten van belang. Ook voor mannen was het een soort betaalmiddel. Maar van Roemers kennen we relatief veel sociale poëzie. Nou ja, we hebben ze allemaal al genoemd. Ook aan de Hugo de Groot en Huygens, en van haar zusje Tesselschade Roemers hebben we nauwelijks zulke lofgedichten. En dat sterkt de gedachte dat Anna een enorme sociale netwerker was. Maar misschien is er simpelweg niet meer sociale poëzie van Tesselschade overgeleverd, maar was ze net zo'n vlijtige netwerker. Dat kun je dus eigenlijk helemaal niet weten, maar toch zetten we Anna Roemers heel vaak neer als degene die zoveel mensen kende.

LIEKE

Dit zegt iets over wat is er overgeleverd? En van Anna weten we dat er heel veel gedichten zijn. Sociale poëzie is misschien ook wel een woord dat een beetje toelichting behoeft. Maar in die zeventiende eeuw. Er is geen e-mail, er is geen telefoon, er is geen. Dus hoe communiceer je met elkaar? Je schrijft elkaar brieven. En hoe laat je zien dat je aandacht en zorg aan zo'n brief besteedt, doordat je er ook een gedicht bij zet. Dus communiceren in gedichten is iets wat iedereen doet. Je hoeft geen Alfred te zijn om een gedicht te schrijven. Iedereen die kan schrijven en die in die hogere elite, want daar hebben we het natuurlijk wel over, zit die schrijf poëzie en die communiceren daar mee.

FLEUR

Dat deed Anna dus ook aan Jacob Cats, Alfred. Zou jij het gedicht willen voordragen?

ALFRED

Deze is voor u en voor uw Zinnebeelden, zeergeleerde Jacob Cats

Ik waarschuw vast, dit wordt een potje slijmen eersteklas.

Het kan niet anders of ik moet de eerste zijn

die u vereert, de eerste ook die van uw schrijfwerk leert:

wat maakte ik een domme fouten in mijn groene jaren,

besef ik als ik door uw Zinnebeelden blader.

Al ging ik keuriger dan keurig nooit over de schreef,

geen drank, geen drugs - helaas, toekomstig biograaf.

Met seks ligt het wat anders

maar door u maakt ook die oerdrift plaats voor het verstand.

Al moet ik zien of het bevalt.

Of alle buitenkant misleidt is eigenlijk geen vraag

behalve een retorische.

En fijn om eindelijk verlost te zijn van hoop, begeerte, angst, de zucht
naar status, eer of overdreven snoepgedrag -
ik schraap mijn keel en zeg u na: ploeteren en zweten voor wat geld
is slaapverwekkend, kapitaal is overschat!
Al klinkt dat uit mijn mond misschien wat plat, vadtje
laat mij voortaan vertrouwen op mijn denkvermogen alstublieft.
'There was an emptiness about the heart of life; an attic room,'
denkt Mrs. Dalloway wanneer ze 'als een non'
de trap oploopt en stelt dat elke vrouw
haar dure kleren uit moet trekken ('rich apparel', schrijft Woolf verbeterd).
Zo ver wil ik niet gaan. Wel wil ik lachen
om de wereld en om mij,
en op heer God mijn hoop en liefde richten.

FLEUR

Lieke, ik hoorde je af en toe lachen. Zou jij het origineel willen doen? Want dan kunnen we heel goed zien wat er veranderd is.

LIEKE

Ja, dat is ook lachen, maar anders:

Aan den hooggeleerden Dominus Jacob Cats op het boek van zijn kunstrijke Sinnebeelden

Ben ik, o Cats, de eerst' die gij dit boek vereert?
Zo zal ik zijn de eerst' die daaruit wordt geleerd
te zien de feilen die ik in mijn groene jaren
bedreven heb, die zot, doch nimmer geil en waren,
en stijgen hoger op, verjagen wulpse min
en halen in zijn plaats d' eerwaarde rede in.
Die zal den nevel door haar glans wel doen verdwijnen
van jonge domme jeugd. Dan zal ik niet het schijnen
van vele dingen (waar het meerdeel van de liën
zich aan vergapen), maar het ware zijn eens zien.
Dan zal noch hoop, noch vrees 't gemoed niet meer ontstellen.
Begeert' van rijkdom, staat, noch eerezucht mij niet kwellen.
Is 't niet belachens waard dat d' arme mens zo wroet,
en slobt, en slooft, en zweet om onnutte overvloed?
Is 't niet beschreien waard dat menig wel zou wagen
goed, bloed, ja ziel om een dienstbare kroon te dragen?
Dit 's redens eerste les en als ik die wel ken,
zo zal ze voortgaan en mij leren wie ik ben.
Meesterse doe uw best. Maak - bid ik - mij afkerig
zo van ondeugd, en tot deugd heel naarstig en begerig.
Maak dat ik met mijzelf en al de wereld spot
en stel voortaan alleen mijn hart en hoop op God.

FLEUR

Wat vind je hier lachwekkend aan? Lieke?

LIEKE

Nou ja, echt lachwekkend is het niet, dit gedicht en daarom vond ik Alfreds hertaling wel interessant omdat er dat humoristische van Anna, dat er in dit gedicht misschien op het eerste gezicht niet inzit, het komt vrij serieus over. Komt ook een beetje door die laatste regel, waarin God dan nog even erbij gehaald wordt: dat is zeventiende eeuws, religie zit in elke vezel, maar het is ook een beetje plichtmatig.

Maar wat zij hier doet is wel heel erg interessant. Zij krijgt dus een bundel van Jacob Cats. Een dichtbundel van een grote man en zij gaat daar op reflecteren. Ze beschrijft van alles, maar totaal over de top. Het zit hier in de overdrijving: de jonge domme jeugd, die zal wel verdwijnen. We zien de retoriek van de herhaling. Is het niet belachelijk? Is het niet om te janken, beschreienswaardig. Ze neemt hier het spel met de overdrijving. En dat is iets wat Anna's dichterschap heel erg sterk kenmerkt.

Ogenscheinlijk voldoet het aan het hele referentiekader waar die zeventiende-eeuwers op zit te wachten. Het voelt een beetje plichtmatig, maar als je goed gaat lezen, dan zie je dat ze speldenprikjes uitdeelt. En bij Jacob Cats blijft dat nog een beetje voorzichtig. Dit is ook een gedicht dat is opgenomen in die publicatie van die *Sinne- en Minnebeelden*. Dus waarschijnlijk is er door Cats gevraagd om een zogenaamde drempeldicht te schrijven, een gedicht dat als een soort promo, een blurb bij zo'n publicatie werd gevoegd. Dus ze blijft nog een beetje, dus het blijft nog een beetje beleefd. Maar ze laat je toch zien wat wat we eigenlijk ook in dat gedicht aan Georgette zagen, dat ze durft haar eigen stijl te kiezen.

FLEUR

Ja, bijzonder, want in feite Alfred, doe jij dat ook. Jij kiest ook je eigen stijl in die hertaling, door zelfs Mrs Dalloway erbij. Je trekt het echt heel erg naar deze tijd en laat daarmee ook de overdrijving denk ik heel goed zien.

ALFRED

Ja, het is leuk dat Lieke dat over de top benoemde, want dat kwam bij mij heel erg sterk. Ik ben ook heel heel erg benieuwd of Cats dat dan weer herkende. Of misschien ging dat totaal langs hem heen, dat hij die slimme ironie waarschijnlijk helemaal niet zag. Want je ziet in die tekst... Ik heb het een beetje hyperbolisch opgeschreven. Maar 'fijn om verlost te zijn van hoop, begeerte, angst', zo iets. Dat overdrijf ik een beetje met het staat er eigenlijk in en dan weet je ja, dit is dit is zo ironisch, die heeft die arme Cats dat niet gezien.

FLEUR

Ja, en dat maakte eerder niet nog sterker door 'fijn om eindelijk verlost zijn van hoop, begeerte, angst'. Maar daarna om het te hebben over 'overdreven snoepgedrag' als alsof dat het belangrijkste is.

ALFRED

Ja, en dat naar je eigen tijd trekken, dat is wat wat ik in veel creatieve vertalingen van vaak vrouwelijke schrijvers zie. Een groot voorbeeld voor mij is Anne Carson, Canadese dichteres en classica. Die doet die dat heel erg. Dat is echt een leidraad geweest bij mijn hertalingen. En als je ziet hoe zij de *Antigone* vertaalt hoe zij aan de haal gaat met klassieke mythes en daar ja toch vrij anachronistisch mee omgaat en daardoor ook de humor in die teksten brengt. Maar vind ik altijd daardoor juist het contrast tussen het tragische versterkt, waardoor het niet alleen maar om te lachen is, maar eigenlijk veel aangripend wordt. Dat was een beetje mijn leidraad, vooral bij dit gedicht en een paar andere hertalingen van: denk aan wat Anne Carson allemaal durft. Vandaar bijvoorbeeld ook die Miss Dalloway van trek het maar naar deze tijd toe. En ja ik kan het haar, niet vragen, maar ik hoop dat Anna me die verwijzing vergeeft.

LIEKE

Dat vind ik ook zo knap aan jouw hertaling is dat het dat het in die zin helemaal in de geest van Anna is als je terugdenkt aan dat Georgette de Montenay-gedicht waar zij die genealogie, die verbintenis aangaat met die vrouw uit de zestiende eeuw. Nou ja, jij plaatst haar nu in dialoog met de 20e eeuwse vrouw. Dat lijkt me helemaal Anna.

ALFRED

Mooi.

FLEUR

Hoe typerend is deze vorm van overdrijving of zelfrelativering voor sociale poëzie?

LIEKE

Zeker voor vrouwen, als ik dan kleine demarcatie maak, dan is het hele idee van het bescheidenheidstopos, dat zal een woord zijn dat in veel van de van de afleveringen zal vallen - het bescheiden opstellen is iets wat je bij vrouwen heel vaak ziet. Je krijgt een compliment, dat zullen we straks ook nog wel zien in een gedicht aan Heinsius, en je wuift het natuurlijk weg. Er wordt haar hier een eer gedaan. Ze krijgt als eerste het boek. Of althans, zo doet ze het voorschijnen. Dat is ook al een beetje Anna, want het speelt natuurlijk heel erg met verwachtingen enerzijds en dan wuif je het weg, maar dan vervolgens er weer over de top overheen. En dit is eigenlijk de reden waarom ik zo van Anna hou, van Anna's poëzie, is dat spel. Dus het wordt verwacht dat je je als vrouw bescheiden opstelt, maar wat doet Anna volgens mij op een hele gewiekste en een hele bewuste manier door het hyperbolische, door het ironische, door net een beetje te draaien met die taal en net een beetje de overdrijving te zoeken, ook in de herhaling van klanken, zie je dat ze laat zien wat ze hier eigenlijk van vindt.

FLEUR

Dat ze het durft, maar Alfred, die zei net al: 'Ik ben benieuwd of Cats dat ook begreep'. Maar..

LIEKE

Ik weet zeker dat Cats dit begreep. Dat was een fenomenale dichter als iemand dat... En hij heeft het ook gewaardeerd. Hij vraagt Anna niet voor niks. Dit was haar reputatie ook wel toen hij omstreeks 1618 haar moet hebben benaderd om dat drempeldicht te schrijven.

FLEUR

Ambitie wordt al heel snel verbeterd gevonden bij vrouwen. Daar zijn allemaal oordelen over. En van Anna Roemers wordt altijd gedacht dat zij zo wijs en ernstig was.

LIEKE

Volgens mij is zij behoorlijk onverschrokken. En ik heb het er altijd moeilijk mee dat Maria Tesselschade altijd op het voetstuk wordt gezet als de - nou ja, dat was ze waarschijnlijk ook - de mooie jongere zus die als ze een kamer binnenkwam, dan vulde ze de ruimte en dan zat er daar in die schaduw, in dat hoekje zat er nog dat oudere zusje, wat ernstige Anna. En zo is ze eigenlijk ook in de negentiende eeuw vaak afgebeeld. Maar ik denk als je toch nog eens teruggaat naar die poëzie en kijkt wat ze daar uithaalt en wat ze durft te doen, dan kun je toch niet zeggen dat Anna ernstig en saai is?

FLEUR

Ja, dat. Maar ze was ook eigenlijk veel beroemder in haar eigen tijd.

LIEKE

Ze was beroemder in haar eigen tijd, was natuurlijk ook een stukje ouder, dus ze was meer in het zichtveld van wat wij nu de grote dichters van de zeventiende eeuw zijn gaan noemen. Dus ze duikt in die context heel vaak op als gesprekspartner in die sociale poëzie, in de uitwisseling, in de voorwerken van de dichtbundels van Cats van Heinsius, in *De Zeeuwse Nachtegaal*. Wat dat betreft is zij in die zeventiende eeuw veel meer zichtbaar al in het drukwerk. En dat is ook wat wij natuurlijk als literatuurhistorici vooral hebben bestudeerd lange tijd. Daar komt nu wel verandering in.

FLEUR

Ja, precies. Alfred zou jij het gedicht 'Ha die Daan' willen voordragen?

ALFRED

Hoogedelgestreng, weledelgeleerde en doorluchtige Heer Daniël Heins, of:
Ha die Daan

Wat walg ik van dat achterlijke zuipen waarmee
slimme mensen zich in de totale domheid storten.
Maar kijk mij nu, stiekem smekend om een slokje
van het spul dat dichters kachel maakt, geen zure wijn
of Franse (wat hetzelfde is) maar heerlijk bronwater
van Pegasus© ter inspiratie. Met of zonder prik.
Serveersters, lieve muzen, influencers, drie keer drie
godinnen van de kunst en van de wetenschap,
schenk mij eens in, zodat ik slim de sluwe lof op mij
weet te pareren en het zeuren van jaloerse types
voor kan zijn wanneer ik voordoe hoe je dicht. Apollo,
'Heinsius' voor vrienden, Chief Executive Officer
van de dichters, ik ben niet geniaal en te bescheiden
om mijn grootsheid uit te schreeuwen, sowieso.

FLEUR

Heel abrupt einde ook. Jij bent weer aan het lachen.

LIEKE

Ik heb zoveel pret met Anna altijd.

FLEUR

Ik heb ook heel veel pret met die hertalingen, met gewoon het zo ver afwijken en toch de juiste toon weten te treffen. Hoe? Leg toch uit Alfred, hoe doe je dat? Hoe vind je die?

ALFRED

Door veel te herlezen, het origineel, en steeds ietsje verder te gaan. Dus ja, als ik het modern wil maken. Hoe ga ik de Muze hier in fietsen? In deze tijd klinkt dat klinkt dat anachronistisch als je dat doet? En wat doe ik met Pegasus?

FLEUR

Ja, je zet er, dat kun je niet horen maar

ALFRED

ik zet er zo'n tekeningetje achter, hoe zeg je zoiets, copywrite. Ja. Hoe breng ik de ironie in? In de titel alleen al. Dus daar heb ik voor lopen zoeken. Wat zijn allemaal alternatieven voor 'geleerd'? En dan kom je op dit soort uitzinnige titels en ik zet ze allemaal achter elkaar. Hoogedelgestrengde, weledelgeleerde, doorluchtige, waardoor het ook al iets van... En zo bouw je het op. Dus het heeft een alt herschrijving nodig en wat voor mij belangrijk was ook om het binnen de vorm te houden nog en dat hoor je uiteraard niet, maar om hetzelfde aantal regels te hanteren uh het is waardoor je ook een bepaald beknoptheid behoudt en niet te veel over de schreef gaat. Maar dus altijd met het idee en dat is een opvatting en het is leuk denk ik dat voor zover ik het begrijp, elke hertaler in deze serie het weer anders doet, maar mijn opdracht was echt: go wild, hè? Doe je best om zo ver mogelijk af te wijken, maar behoud die ironie en licht dat misschien een beetje uit. Ja, en het is dus gek. Door de dichteres die ik hier haar taal werd ik zelf aangespoord om daarvan af te wijken. Wat ik al zei, ik dacht als zij dat doet en kijk wat voor moois dat werk van haar oplevert. Ja, het is met het idee dat ook jongeren dit misschien gaan lezen, dacht ik, is het is het toch leuk om het een beetje aan te zetten, een beetje aan te dikken.

FLEUR

Vandaar ook de influencers.

ALFRED

Natuurlijk, natuurlijk, hoe beschrijf je die muzen, hè? Nou: influencers.

LIEKE

Wat ik heel erg interessant vind is misschien dat je inhoudelijk gezien, in de beeldkeuze, wel naar het nu gaat, maar het is niet alleen het aantal dichtregels dat hetzelfde blijft, maar de hele vorm. Dit is een sonnet, dat is het summum van de literaire vormen. Als je wilde laten zien dat je literair je spierballen kon laten rollen, dan schreef je sonnetten, in alexandrijnen. Dat klopt helemaal. Dat klopt bij Anna. Dat klopt bij jou. Dus in die zin blijf je er wel, je blijft heel dichtbij ook laten zien dat Anna ook een vormvirtuoos kon zijn, als ze dat wilde. En dat vind ik ontzettend leuk. Daarom ben ik heel blij dat we dit gedicht hebben uitgelicht.

FLEUR

Ja, zou je 'm willen voordragen.

LIEKE

Ja, de de titel valt een beetje tegen, na dit geweld van Alfred.

Aan Daniël Heins

Met walging, ja op 't hoogst heb ik veracht hetgeen
dat de begaafde mens berooft van alle reën:
de dulle dronkenschap. Maar prach met trogg'lend gnokken
nu om een schuifjen, en van 'tgeen zij gulzig slokken,
een weinigjen tersluiks; van die (meen ik) die zijn
ook dronkaards, niet van Frans' of schrale" Rijnse wijn,
maar Pegasus' fontein. O driemaal drie godinnen,
uitdeelsters van die drank, laat mij genade vinnen
opdat ik deze lof, die ik gans niet verdien,
mag tegenspreken, om daardoor de Nijd t'ontvliên,

die altijd schrolt op eer en willens niet wil weten
dat dit is het gebruik van aartige poëten.
Want gij, Apollo, prent niet eens in uw gedacht'
dat ik vermetelijk mij 't zelve waardig acht.

FLEUR

Misschien dat nu de suggestie leeft bij de luisteraar, dat Alfred héél erg is afgeweken.

ALFRED

Wat vorm betreft vond ik het ook wel een uitdaging omdat ik zelf niet echt een vormvaste dichter ben, omdat wel aan te houden omdat het direct opvalt. Dat geldt natuurlijk voor het merendeel van de poëzie uit de eeuwen waarover we het hier hebben, dat die vormvast is. Dus dan is dat een uitdaging voor een niet vormvaste dichter om aan te houden. Dat vond ik thuis nog niet makkelijk, maar wat dan helpt is bij het herlezen om het hardop te herlezen, waardoor - oh dit klopt ritmisch nu niet, waardoor je ook weer andere woorden en invallen krijgt om het ritme te vervolmaken zonder het op te vullen. Want het is ook weer een andere kwestie. Je wil geen opvulsels, het moet compact en gebald blijven. Dus het was echt, het is een totaal andere manier van werken dan ik in elk geval normaal heb. En daardoor ook niet op een manier niet mijn poëzie. Hoewel ik er wel in zit, maar wel een zeer uitdagend project om op die manier met een geestgenoot aan de gang te gaan.

LIEKE

Ik denk dat jij hier precies onder woorden hebt gebracht wat het doel in die zeventiende eeuw met die vormvaste dichtkunst is. Je moet laten zien dat je binnen de grenzen die je gesteld worden laat de virtuositeit van je taal weet te gieten, zonder dat het gekunsteld overkomt. De zinnen moeten lopen, het moet ronkend klinken. Er moeten alliteraties in zitten, er moeten assonanties in zitten wat dat betreft: we moesten laten zien dat die plompe, lage Nederlandse taal zich liet lenen om ook die grootse Italiaanse vorm na te bootsen. En wat dat betreft is het heel erg leuk dat dit gedicht staat in de *Nederduitse Poemata*, want dat is een dichtbundel die Heinsius maakt. Heinsius, docent klassieken in Leiden. Hij doet iets heel raars. Waar al zijn tijdgenoten in het Latijn schrijven, besluit hij om een dichtbundel vol met sonnetten te schrijven, allemaal in het Nederlands. Wat hij laat zien is wat hier in het Nederlands kan en Anna maakt daar deel van uit en dat vind ik wel. Wat dat betreft is dit literatuurhistorisch gezien echt een heel erg belangrijke bundel en heel erg belangrijk ook dat Anna daarin staat.

FLEUR

Want het markeert eigenlijk een nieuwe ontwikkeling in de literatuur.

LIEKE

Het is in ieder geval wel een mijlpaal. Heinsius publiceert zijn *Poemata*, het is ook nog eens een keer een Latijnse titel, dus wel Nederduits, maar *Poemata*, daar zit die spanning al in. En die vormvastheid maakt daar onderdeel van uit. En het laten zien vooral dat dat Nederlands dat kan. En Anna kan spelen met dat Nederlands.

FLEUR

Als we gaan zoeken vinden we nog veel meer vrouwen die het Latijn beheersten. De Gentse Johanna Othonia bijvoorbeeld, die al in 1616 twee dichtbundels in het Latijn uitbracht, ruim voordat Anna Maria van Schuurman haar *Dissertatio* van de pers rolde. Als iemand echt het toonbeeld van geleerdheid was, dan was zij dat wel, Van Schuurman. Ze beheerste veertien talen, was een begenadigd kunstenaar en correspondeerde met geleerden uit heel Europa. Roemers zag

dat al vroeg aankomen. Alfred, we lezen heel veel gedichten voor deze keer, maar dit is ook weer zo'n briljante. Wil je hem voordragen?

ALFRED

Aan Anna M.

Ik groet je hartelijk, mijn piepjonge pioenroos!
Is vriendschap een illusie? Hallucineer ik
als ik je beschouw als hartsvriendin? In elk geval
ben ik gesteld op jou en op je kennis van diverse zaken.
Op het jaloerse af, beken ik eerlijk.
Wonderkind, besef je wel dat jij de eerste
Nederlandse vrouw bent die straks afstudeert?
Je zult geleerde zijn, een kunstenaar.
Denk Liszt, Pascal, Truman Capote, Clara Schumann.
Hoogbegaafde, lieve naamgenoot, maak werk
van je bijzondere talent, zorg dat je
niet alleen van buiten oogverblindend bent.
'This is a man's world,' bulderde James Brown
maar jij, jij met je argeloze mond, jij sloopt
zijn arrogantie, in Grieks, Latijn, in welke wereldtaal dan ook
bijt je hem toe: 'Ik eis mijn rechten op!'
Of je nu kiest voor installatiekunst of verf,
of houtskool en papier, je porseleinen handen (wit
als dromen) reduceren alle kunst tot dom gepruts.
Laat artistiekelingen denken dat jij Pallas van Athene bent,
godin van kennis, kunst en wetenschap,
wanneer je luit speelt, klavecimbel, slidegitaar
en er betoverend bij zingt.
Het zal bekoorlijk zijn en knap.
Zie je ik wou graag zijn jou: gedichten
worden aan je opgedragen, je zult een ster zijn in Europa.
Nu zorgen dat je niets gebeurt, niets terminaals
en dank je vader: feministisch voor zijn tijd
heeft hij je zeg maar prima opgevoed.

FLEUR

Ook weer zo'n prachtig einde, ja. Hoeveel ouder is zij wel niet dan Anna Maria van Schuurman, vijftien jaar ouder of zo?

LIEKE

Ze moet een jonge tiener zijn geweest. Ja, toen Anna Roemers, heel ingewikkeld al die Anna's natuurlijk, hoorde van dat fenomeen dat zich in Utrecht aan het voltrekken was, deze jonge Anna Maria van Schuurman, die al zo snel en vroeg op de radar stond van eigenlijk de hele literaire elite.

FLEUR

Ook zij was iemand die dat wel graag wilde laten zien, dus dat naar buiten bracht.

LIEKE

Anna Maria van Schuurman? Zeker. Ja. Als we van een vrouw veel publicaties hebben uit de zeventiende eeuw, dan is het Anna Maria van Schuurman die althans totdat ze een religieuze ommezwaai maakte en bij een soort religieuze sekte belandde in de jaren 1660. Maar zij wilde zich heel erg etaleren. We hadden het net al over die portretten bijvoorbeeld van vrouwen, en dat die toch bij veel vrouwen ontbreken, zoals bij Anna en Maria Tesselschade. Maar van Van Schuurman hebben we heel veel portretten. In 1633 maakt ze al haar eerste gegraveerde zelfportret. Zij wilde echt in de picture staan.

FLEUR

Ja, Ze zegt ook van zorg dat je niet alleen van buiten oogverblindend bent. Het gaat niet alleen om om de looks, maar het gaat om om je hersenen. Nou dat, dat bleek bij haar natuurlijk ook zeker.

ALFRED

Het is een sterk feministisch gedicht. Dat viel mij gelijk op. Waarin het echt gaat over zusterschap. Dus het is ook niet een bevoogdend gedicht, dat je zou kunnen verwachten, gewoon door het leeftijdsverschil. Maar direct valt op dat Anna zich eigenlijk op gelijke voet stelt en bijna als een zus, zoals een vriendin, zegt van: doe je best, denk hier en hier om, werk aan jezelf, werk aan je kennis. En dat vond ik het van het begin af heel erg sterk doorheen klinken. En natuurlijk is het een verhaal dat ik ook wel aan mijn studenten vertel, van wanneer ging eigenlijk de eerste vrouw in Nederland studeren, maar ik wist dus niet dat dat deze was en ik kende dit gedicht ook niet, dus dat was voor mij erg leuk om te leren kennen. En ook iets dat ik natuurlijk uiteraard in het origineel ook wel ja, probeer mijn colleges in de toekomst erin te werken. Want ik was daar niet mee bekend tot mijn schande.

LIEKE

Nou, er zijn nog zoveel krochten uit de literatuurgeschiedenis die ontdekt kunnen worden wat dat betreft.

FLEUR

En al helemaal als het gaat over vrouwelijke auteurs. Je zei net al even dat dit werk is omdat het vormvast is wat helemaal niet bij jou gewone poëtische doen past. Maar denk je dat het je toch ergens geïnspireerd heeft?

ALFRED

Nou, dat is een goede vraag. Dit is moeilijk te zeggen hoe je dat je poëzie gaat vormen uiteraard, maar ik heb wel met veel leesmomenten die belangrijk waren of waar je in elk geval intensief mee aan de gang bent geweest, het werk van andere schrijvers, dat die uiteindelijk hun sporen nalaten. Dat kun je nu nog niet zeggen hoe dat gaat werken, maar het is wel gebleken dat voorbeeld Anne Carson, dat dat best wel invloed heeft gehad op het werk van de afgelopen tien, vijftien jaar. Dus wie weet. En dit is wel poëzie geweest, al zijn het nu tien of elf gedichten, in totaal dus niet veel, maar waar je echt intensief mee aan de gang bent geweest. Juist omdat je het niet vertaalt maar hertaalt, daar lees je toch anders voor en misschien scherper. Je moet sowieso veel meer onderzoeken en raadplegen omdat veel kennis in mijn geval er niet is, niet zoals bij Lieke. Dus er gaat een hele wereld voor je open en daardoor ook een hele wereld en manier van schrijven en stijl. Dus wie weet, kom ik met allemaal emblemata over tien jaar met sonnetten. Wie weet. En dan is dan is dit een beginpunt geweest.

FLEUR

Dat klinkt heel goed. Dank Alfred, voor het prachtige voordragen en ook voor het hertalen van de gedichten voor dit project. En Lieke, ook jij bedankt voor het delen van al je kennis en je passie en volgens mij kunnen we hier nog wel tien afleveringen over maken.

LIEKE

Lijkt me leuk!

FLEUR

In deze podcast zagen we hoe Anna Roemers in eenvoudige taal geraffineerd en geestig kon zijn en daarmee roem verwierf in de twintiger jaren van de zeventiende eeuw. Maar ze stond niet op zichzelf. Ze maakte deel uit van een juists in deze tijd groeiende traditie van vrouwen die via hun literatuur hun stem lieten horen, zoals Gesina Brit, Johanna Coomans of Margareta van Godewyck. Wilt u meer over hen horen, luister dan naar de bonustracks die speciaal voor deze podcast zijn gemaakt. Geschreven en voorgelezen door literatuurwetenschapper Evi Dijks en te vinden op onze website. Volgende aflevering staat Tesselschade Roemers centraal, het kleine zusje van Anna. Zij bereikte de grootste hoogte denkbaar: in haar eigen tijd in kleine kring bekend en geliefd, later door allemaal mythes omgeven. Wie was zij écht? Dat hoort u volgende keer. Dank voor het luisteren.